

УДК 378.064.2:378.147

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВЗАЄМОДІЇ ВИКЛАДАЧА І СТУДЕНТІВ

Ольга Норкіна

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка
бул. Володимирська, 60, 01033 Київ, Україна*

Розглянуто головні педагогічні технології взаємодії викладача і студентів, їхні принципи та міру ефективності. Особливу увагу зосереджено на особистісному характері спілкування викладача і студента на різних рівнях застосування педагогічних технологій взаємодії.

Ключові слова: взаємодія, педагогічні технології взаємодії, особистісне спілкування, комунікація, діалогічна взаємодія, активність.

Сьогодні, виходячи зі світових тенденцій, незмірно зростає значення формування гармонійно розвинутої, суспільно активної особистості. Усі ланки системи освіти України ставлять за мету підготувати високоосвічених, усебічно розвинутих спеціалістів. Підготовка кваліфікованого фахівця передбачає не лише оволодіння студентами необхідним обсягом теоретичних знань, практичних умінь та навичок, а й набуття ними професійно значущих особистісних рис, котрі дають змогу успішно адаптуватися до майбутньої діяльності, набувати соціальної та особистісної зрілості, прагнути фахового й особистісного самовдосконалення.

Період навчання у вищому навчальному закладі, під час якого здійснюється професійна ідентифікація та професійна адаптація майбутнього спеціаліста, – найбільш важливий для розвитку особистості фахівця будь-якої педагогічної спеціальності. І від успішного психолого-педагогічного забезпечення навчально-виховного процесу великою мірою залежить ефективність підготовки молодих кадрів.

Соціально-психологічні аспекти вдосконалення комунікації та міжособистісної взаємодії в педагогічній діяльності викладача є проблемою, практична реалізація якої залежить від вирішення організаційних, науково-методичних питань у період навчання та виховання студентської молоді.

Будь-який вид людської діяльності передбачає соціальну та психологічну взаємодію людей. У сучасних умовах демократизації системи освіти питання взаємодії викладача і студента – одне з пріоритетних. Викладач є своєрідним менеджером, який здійснює організацію та управління навчально-виховним процесом. Значний практичний інтерес

викликає процес удосконалення комунікативних та організаторських здібностей особистості викладача, студента в системі конструктивного спілкування.

Проблему взаємодії педагога з вихованцями розглядають здебільшого в контексті дослідження різних аспектів педагогічного спілкування, яке було об'єктом дослідження вітчизняних (О. О. Бодальов, В. В. Власенко, В. Г. Казанська, В. А. Кан-Калик, Я. Л. Коломінський, С. В. Кондратьєва, Н. В. Кузьміна, О. О. Леонт'єв, Х. І. Лійметс, А. А. Реан, Т. С. Яценко та ін.) і зарубіжних (В. Кессель, А. Косаковські, Г. Хібш, Г. Атвантер та ін.) дослідників. Деякі дослідження були присвячені проблемі взаємин викладачів і студентів: загальні питання психології педагогічної взаємодії у вищій школі (О. В. Киричук, Г. С. Костюк, О. Г. Мороз, Д. Ф. Ніколенко, В. О. Сластьонін та ін.); діалогічна взаємодія викладача й студента як умова особистісно-професійного зростання майбутнього вчителя (Л. В. Долинська, В. А. Семиченко); психологічні аспекти міжособистісної взаємодії викладачів і студентів (І. С. Булах, Л. В. Долинська.); вплив взаємин викладачів і студентів на формування “Я-концепції” майбутнього вчителя (В. І. Юрченко); емоційність у взаємостосунках викладача вищого навчального закладу з курсантами (В. О. Росоха); взаємини з викладачами як детермінанта психічного стану та психотравматизації студентів (А. В. Котенева) тощо. Взаємини викладачів і студентів педагогічного навчального закладу – це особливі стосунки педагога зі студентом (взаємини по вертикалі) та стосунки з майбутніми колегами (взаємини по горизонталі).

Незважаючи на актуальність, проблема взаємодії викладача зі студентами сучасними дослідниками не повністю вивчена, зокрема, досить мало уваги приділено саме педагогічним технологіям цієї взаємодії.

З огляду на це цілями дослідження є аналіз головних педагогічних технологій взаємодії викладача і студентів, видів цих технологій та їхньої ефективності.

Взаємодія, як психологічна та педагогічна категорія, належить до базових категорій (О. М. Леонт'єв). Умови взаємодії передбачають активність обох сторін, хоча можлива різна міра її прояву. Взаємодія у навчально-виховному процесі виявляється у співпраці як формі спільної, спрямованої на досягнення загального результату діяльності та спілкуваннях [3, с. 308]. Адже головним завданням вчителя є подати матеріал, пояснити його студентові, переконати його у правильності тверджень тощо. Водночас, студент зобов'язаний сприйняти, освоїти одержаний матеріал. Крім того, між викладачем та студентом взаємодія відбувається не лише на рівні “сказав – почув”, “почув – сприйняв”, але й на багатьох інших рівнях, зокрема на невербальному, емоційному рівні розуміння.

Педагогічну технологію розглядають [1; 12] як вивчення, розробку і системне використання принципів організації навчального процесу на основі новітніх досягнень науки і техніки. Педагогічна технологія виявляється як педагогічна система, в якій використання засобів навчання підвищує ефективність навчального процесу. Головне в педагогічній технології – це проектування процесу формування особистості студента, яке гарантує педагогічний успіх, незалежно від майстерності викладача.

Для педагогічної технології характерний системний підхід, врахування досягнень не тільки педагогічної науки, а й суміжних з нею наук – психології, теорії управління і менеджменту, інформатики, соціології тощо.

У педагогічній практиці реалізовується кілька педагогічних технологій взаємодії викладача і студентів. Передусім це виклад матеріалу (реалізується на лекціях, частково на семінарах, практичних заняттях). Наступними педагогічними технологіями взаємодії є бесіда та дискусія (реалізується на практичних заняттях, індивідуальній роботі, в позааудиторний час, під час ділових ігор). Досить ефективною педагогічною технологією є тренінг-спілкування. Окремо слід розглянути також сукупність педагогічних технологій в дистанційному навчанні.

У будь-якому варіанті кожний учасник акту взаємодії має безліч можливостей більшою чи меншою мірою реалізувати свою суб'єктну активність, продемонструвати позицію, виявити ставлення.

Діалогічна взаємодія викладача та студента є багаторівневим процесом, під час якого відбувається одночасне засвоєння мотиваційно-сміслової і предметно-операційної сторін учительської професії, тобто відбувається як особистісне, так і професійне зростання [3; 8]. Взаємна зацікавленість один одним активізує самопізнання обох учасників, стимулює процеси самовираження, збагачує новими способами саморозвитку.

Така педагогічна технологія взаємодії, як виклад матеріалу, що реалізується переважно на лекційних заняттях, передбачає монологічне спілкування. Водночас тут може бути і обговорення мотивації до вивчення теми, звернення до досвіду студентів, їхніх проблем, акцентування на тому, що студенти знають з певної теми і що б хотіли дізнатися нового, надання можливостей зворотного зв'язку. Це неповний перелік прийомів, які можна застосувати для активізації зустрічної активності студентів. Діалогічність взаємодії на лекціях передбачає, що викладач зацікавлений спільною діяльністю і готовий до партнерства [8].

На відміну від лекцій, семінари вирізняються діалогічною формою взаємодії. Треба взяти до уваги такі головні принципи вдалої діалогічної взаємодії, як надання студентові можливості для виступу з обов'язковим взяттям до уваги його бажання; намагання максимально об'єктивно й обґрунтовано виставити оцінки за відповіді тощо.

Сучасні підходи до реалізації ідеї діалогічної взаємодії в контексті педагогічної етики знаходять найбільш вагоме вираження в інтерактивних методах навчання. Розглянемо детальніше як бесіду, дискусію і тренінг.

Бесіда передбачає вільний обмін думками двох або більше учасників цього виду спілкування, причому у спокійній, чітко визначеній послідовності. Застосовується у різних формах навчальної діяльності, зокрема, на семінарах, індивідуальних заняттях, може застосовуватися на лекціях, тренінгах, ділових іграх тощо.

Дискусія (лат. *discussio* – розгляд, дослідження) – це публічне обговорення чи вільний вербальний обмін знаннями, судженнями, ідеями з приводу якогось спірного питання чи проблеми [4, с. 42]. Будучи своєрідною педагогічною технологією, дискусія охоплює інші методи та прийоми, такі як “мозковий штурм”, аналіз ситуацій тощо. Щоб дискусія була ефективною, важливо в її організації дотримуватися таких головних етичних норм: забезпечувати почерговість у виступах; сприяти реалізації права кожного на власну, відмінну від викладача, думку; орієнтувати учасників на чіткість та обґрунтованість аргументації; налаштовувати всіх учасників передовсім на з’ясування істини, а не самопрезентування тощо.

Тренінги – це система концептуально, логічно, тематично та структурно пов’язаних занять, під час яких широко застосовують методи активного навчання. Термін “тренінг” (англ. *train, training*) має низку значень: навчання, виховання, тренування, дресирування. Є багато визначень цього поняття. Г. Селевко розглядає тренінг як групу методів, спрямованих на розвиток здібностей до навчання та оволодіння будь-яким складним видом діяльності [9, с. 10].

Тренінг визначають і як засіб перепрограмування моделі управління поведінкою та діяльністю, що вже існує в людини. Сьогодні є декілька видів тренінгу: партнерського спілкування, сенситивності та креативності, що пов’язані з психогімнастичними вправами, які спрямовані на формування та розвиток умінь, навичок і настанов ефективного спілкування [9, с. 10–15].

Вже із назв кожного виду тренінгів зрозуміло, що перший вид передбачає рівноправне спілкування студентів та викладача здебільшого на добре знайомі теми. Тренінг креативності передбачає реалізацію його учасниками (студентами передусім, оскільки викладач зазвичай є керівником групи) свого творчого потенціалу у вирішенні поставленої проблеми. Що ж до тренінгу сенситивності, то його головним завданням є збільшити розуміння себе та розуміння інших; розуміти групові процеси через відчуття локальної структури; розвивати окремі навички у поведінці. Адже сенситивність – це цілісна, загальна здібність людини, яка здатна прогнозувати почуття, думки та поведінку іншої людини [8].

Перевага цього активного методу навчання в тому, що відбувається природне “входження” його учасників у проблему та створюються сприятливі умови для практичного вирішення питання.

Усі перелічені педагогічні технології взаємодії викладача і студента закладені в такому ефективному явищі сучасної освіти, як дистанційне навчання. Визначення дистанційного навчання охоплює три компоненти: відкрите навчання, комп’ютерне навчання, комп’ютерна система комунікацій (Інтернет).

Отже, дистанційне навчання – це технологія, що базується на принципах відкритого навчання, широко використовує комп’ютерні навчальні програми різного призначення та створює за допомогою сучасних телекомунікацій інформаційне освітнє середовище для доставки навчального матеріалу та спілкування [3; 10].

Отже, головними педагогічними технологіями взаємодії викладача і студентів є виклад матеріалу, що реалізується головню на лекціях, бесіда, дискусія, тренінг-спілкування. Поєднанням низки педагогічних технологій є методика дистанційного навчання, що охоплює, крім перелічених технологій, комп’ютерне навчання, комп’ютерну систему комунікацій (Інтернет).

Внутрішньою умовою діалогічного типу взаємин є взаємини між викладачем та студентом, які можна кваліфікувати як особистісні. Такий тип взаємин характерний для рівноправних партнерів у спілкуванні, що довіряють і позитивно ставляться один до одного. Викладач приймає студента як цікаву інформативну особистість, орієнтується на його неповторну індивідуальність, створює умови для його саморозвитку, а студент вбачає у викладачеві старшого друга, порадника, авторитетну особу.

Така взаємодія не має нічого спільного з маніпулюванням, причиною якого є передовсім нездатність викладача досягти поставлених виховних чи навчальних цілей прийнятними педагогічно етичними способами. Викладач часто не усвідомлює власної маніпулятивної поведінки, вважаючи її єдиноправильною та ефективною.

-
1. Андрущенко В. П. Основні тенденції розвитку вищої освіти України на рубежі століть (спроба прогностичного аналізу) // Вища освіта України. 2001. № 1. С. 11–17.
 2. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 2. Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. К., 2003.
 3. Долинська Л. В. Психолого-педагогічні умови ефективної взаємодії викладачів і студентів в умовах традиційної освіти // Наукові записки

- Інституту психології імені Г.С.Костюка АПН України / За ред. академіка С. Д. Максименка. К., 2005. Вип. 26. Т. 2. С. 8–11.
4. Колток Л. Шляхи та засоби реалізації педагогічного дискурсу у вищій школі // Вища освіта України. 2007. № 2. С. 77–83.
 5. Ляска О. П. Професійно-функціональні ролі педагога як комунікатора // Вища аграрна освіта України. 2006. № 33. С. 12–14.
 6. Ніколаєнко С. М. Інноваційний розвиток професійно-технічної освіти в Україні. К., 2007.
 7. Полат Е. С., Бухаркіна М. Ю., Моусеева М. В., Петров А. Ю. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: Учеб. пособие для студ. пед. вузов и системы повышения квалификации пед. кадров. М., 2001.
 8. П'ятакова Г. П., Заячківська Н. М. Сучасні педагогічні технології та методика їх застосування у вищій школі//<http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=45>
 9. Селевко Г. К. Педагогические технологии на основе информационно-коммуникационных средств. М., 2005.

PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES OF HIGHER SCHOOL TEACHERS AND STUDENTS COOPERATION

Olha Norkina

*Taras Shevchenko National University of Kyiv
Volodymyrs'ka Str., 60, UA – 01033 Kyiv, Ukraine*

The article studies the main pedagogical technologies of a higher school teacher and students interaction. The author focuses on the personal character of cooperation between a higher school teacher and a student on the different levels of pedagogical technologies' using.

Key words: cooperation, pedagogical technologies of cooperation, personal cooperation, communication, dialogical interaction, activity.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ И СТУДЕНТОВ

Ольга Норкина

*Киевский университет имени Тараса Шевченко
ул.Владимирская, 60, 01033 Киев, Украина*

Рассмотрены основные педагогические технологии взаимодействия преподавателя и студентов, их принципы и мера эффективности. Особенное внимание сосредоточено на личностном характере общения преподавателя и студента на разных уровнях применения педагогических технологий взаимодействия.

Ключевые слова: педагогические технологии взаимодействия, личностное общение, коммуникация, диалогическое взаимодействие, активность.

Стаття надійшла до редколегії 10.06.2008

Прийнята до друку 17.10.2008